

Heilbrigðisráðuneytið

Reykjavík 23. október 2025

Umsögn Landssamtakanna Geðhjálpar um frumvarp til laga um breytingu á lögum um réttindi sjúklinga (takmörk á beitingu nauðungar)¹

Hversu oft á árinu 2025 hafa einstaklingar, sem dvelja á heilbrigðisstofnunum á vegum íslenska ríkisins, verið beittir nauðung? Hversu oft voru einstaklingar, sem dvöldu á heilbrigðisstofnunum á vegum ríkisins, beittir nauðung ár árunum 2020 til 2024? Skilgreining á því hvað er nauðung má finna í 27. gr. c. í frumvarpsdrögunum:

- a) Líkamlegu valdi er beitt, t.d. í því skyni að koma í veg fyrir að sjúklingur skaði sig eða aðra eða valdi stórfelldu eignatjóni.
- b) Sjúklingi er haldið kyrrum og gefið lyf í þeim tilgangi að draga úr ofbeldisfullri hegðun.
- c) Sjúklingi er gefið lyf gegn vilja hans í meðferðartilgangi, svo sem til að hafa áhrif á hegðun hans.
- d) Sjúklingi er neitað um umgengni við aðra.
- e) Húsnæði eða herbergi sem tilheyrir sjúklingi er læst.
- f) Sjúklingur er læstur inni eða ferðafrelsi hans skert með öðrum hætti.
- g) Sjúklingur er fluttur milli staða gegn vilja sínum.
- h) Aðgangur sjúklings að eigum sínum er takmarkaður eða þær fjarlægðar gegn vilja hans.
- i) Valdi eða þvingun er beitt við athafnir daglegs lífs.
- j) Leit er gerð á sjúklingi eða í herbergi hans, eftir að hann hefur verið innritaður í legu.

¹ Að kalla lög, þar sem er verið að gefa heimild til beitingar nauðungar, „takmörk á beitingu nauðungar“ er algjört öfugmæli.

k) Eftirlit er haft með póst- eða bréfasendingum sjúklings.

l) Aðgangur sjúklings að tölvu eða síma er takmarkaður eða háður eftirliti starfsmanns.

Svör við þessum sjálfsögðu spurningum hefur ekki verið hægt að svara sl. áratugi í íslenska heilbrigðiskerfinu. Getur heilbrigðisráðuneytið svarað þessum spurningum nú þegar það leggur til að heimila starfsfólki stofnanna á þess vegum að beita sjúklinga nauðung?

Við OPCAT eftirlit umboðsmanns Alþingis á sl. árum hefur komið fram að lagaheimildir skorti til þess að beita þeim þvingandi aðgerðum gagnvart inniliggjandi sjúklingum á geðdeildum landsins. Þrátt fyrir þessar ítrekuðu ábendingar umboðsmanns hefur þvingun og nauðung verið beitt á þessum stofnunum án þess að fyrir því séu heimildir í lögum. Eftirlit með starfsemi geðdeilda og stofnanna, þar sem fólk með geðrænar áskoranir er vistað til lengri eða skemmri tíma, er því miður í skötulíki. Það kemur svo skýrt í ljós þegar reynt er að fá svar við spurningunni um það hversu margir hafa verið beittir nauðung á einhverju tilteknu tímabili. Það er til miðlægar skrár yfir það hve margir bílar keyra Miklubrautina á hverjum degi, hvað margir horfa á Vikuna með Gísli Marteini, hvað margir fara í Vesturbæjarlaugina en það veit enginn hversu margir einstaklingar njóta ekki stjórnarskrárbundinna mannréttinda inni á heilbrigðisstofnunum landsins.

Landssamtökin Geðhjálp geta því með engu móti gefið frumvarpi, þar sem heimild er gefin til að beita fólk nauðung, jákvæða umsögn. Það segir sig sjálft að í núverandi lagaumhverfi er nauðung bönnuð, eins og umboðsmaður Alþingis hefur bent á, en þrátt fyrir það er henni beitt daglega. Það er engin miðlæg skráning til yfir beitingu nauðungar sem er algjör lykil forsenda innra og ytra eftirlits með starfsemi heilbrigðisstofnanna.

Frumvarpið tryggir á engan hátt styrkingu eftirlits með stofnunum og starfsemi þeirra og það býður hættunni heim að heimila beitingu nauðungar í kerfi þar sem eftirlitið er jafn takmarkað.

Fyrir hönd stjórnar Landssamtakanna Geðhjálp,ar,

Svava Arnardóttir, formaður